

יואב שגיא

יו"ר מועצת מכון דש"א (דמותה של ארץ); נציג ארגוני הסביבה בהנהלת הקרן לשמירה על שטחים פתוחים

ציטוט מומלץ

שגיא י. 2019. נחלי ישראל: מערוצי ניקוז זנוחים ומזוהמים לשיקום אקולוגי. אקולוגיה וסביבה 10(3).

אגמון חפר – פארק צפרות סמוך לנחל אלכסנדר | באדיבות סטודיו אורבנוף אדריכלי נוף

נחלי ישראל: מערוצי ניקוז זנוחים ומזוהמים לשיקום אקולוגי

נקודת מבט

גיליון סתיו 2019 / כרך 10(3)

25 בספטמבר, 2019

לאחרונה השתתפתי בסיור של הקרן לשמירה על השטחים הפתוחים. הייתה לי הזכות להיות שותף להובלת היוזמה להקמתה. במהלך הסיור ביקרנו בחמישה מבין מאות האתרים שהקרן מימנה את שיקומם וטיפוחם מאז הקמתה על פי חוק בשנת 2009. מקור כספי הקרן הוא בהקצאה שנתית של 1% מהכנסות רשות מקרקעי ישראל מפיתוח הקרקע, והיא מנהלת על-ידי הרשות. כספי הקרן, בהיקף של כ-100 מיליון ש"ח בשנה, מוקצים למיזמים לשמירה על שטחים פתוחים, לשיקומם ולטיפוחם לרווחת הציבור. שימחו אותי במיוחד הביקורים בקטעים של הקישון ונחל ציפורי שמתבצע בהם שיקום, וב"אגמון חפר" הנושק לנחל אלכסנדר. בריכות דגים נטושות וזנוחות ב"אגמון חפר" עברו שיקום אקולוגי והפכו לפנינת טבע שופעת מים וחיים.

הסיבה הראשונה לשמחתי הייתה מעצם הפעולה המבורכת לשיקום הנחלים, במגמה לגאול אותם מהעליבות שהמיטה עליהם תרבות הפיתוח הנפשעת. תרבות זו הפכה אותם מנחלים שופעי מים וחיים לתעלות ביוב וזוהמה בשנת 1993 החליט השר לאיכות הסביבה, יוסי שריד, להרחיב את המאמצים הקודמים לשיקום הירקון והקישון, שכללו הקמת רשויות נחל ופעולות שיקום, ולהקים 'מנהלה לשיקום נחלי ישראל' כדי לגאול את שאר נחלי ישראל מעליבותם ומהזנחתם. המנהלה, שעמדתי בראשה בשנותיה הראשונות, איגדה את כל הגורמים הקשורים לנחלים והחלה במהלך המורכב לשיקומם. ראשונים היו נחל אלכסנדר ונחל חרוד ואחריהם באו מורד הירדן, נחל שורק ואחרים, אך המהלכים התנהלו בעצלתיים בשל היעדר מימון וקשיים נוספים. שמחתי לראות שבעזרת הסיוע של הקרן לשמירת שטחים פתוחים, הפעילות להשבת דמותם הטבעית של הנחלים מואצת ונושאת פירות.

הסיבה השנייה שהסבה לי רוב נחת קשורה לזהות מבצעי השיקום בפועל. את השיקום של קטעים אלה של הקישון, נחל ציפורי, אגמון חפר ונחלים אחרים, מבצעות רשויות הניקוז שנחלים אלה מצויים באחריותן. היו אלה המנכ"לים הוותיקים של הרשויות הללו – חיים חיימי, מנכ"ל רשות ניקוז קישון, וניסים אלמון, מנכ"ל רשות ניקוז עמק חפר – שהציגו לנו בסיור בהתלהבות רבה את פועלם, והדגישו את החשיבות הרבה שהם מייחסים לשמירה על שטחים פתוחים, לטיפוחם ולשיקומם למען שמירת הטבע ורווחת הציבור.

התפתחות שכזו – כמו האבולוציה – מציגה לנו בדרך כלל את המוצר המוגמר ולא את דרך החתחתים של מהלכה עד להופעת המוצר. מן הסתם, ראו המשתתפים האחרים בסיור את דבקתם של אנשי רשויות הניקוז בשמירת הטבע ובשיקומו כדבר מובן מאליו. אני, לעומתם, בזכות שנותיי ה"מופלגות" ומעורבותי בהתפתחות, עמדתי נפעם

אל מול המחויבות הנלהבת של אנשים אלה, שאנו, גורמי שמירת הטבע, רואים בהם כעת שותפים ועמיתים אף שרק לפני כעשור עוד התנהלו בינינו עימותים קשים על דרך הטיפול בנחלים. יכול הייתי לחזור בזיכרוני ולדמיין כיצד הם היו מציגים את נושאי ניהול הנחלים אילו התקיים הסיוור עשרים שנה קודם לכן. או-אז, מן הסתם, הייתה הצגתם מתמקדת רובה ככולה בצורכי הניקוז, במניעת הצפות ובצורך להתמודד כנגד תביעות על נזקיהן באמצעות הפיכת הנחלים למעין תעלות סטריליות וחסרות חיים, חרף זעקות השבר של ארגוני שמירת הטבע, שנתפסו כמקל בגלגלי ה"ניקוז".

התפעלתי מהעומק ומהעוצמה של השינוי שהתחולל והוביל לשילוב צורכי הניקוז וצורכי הסביבה בדרך שלא רק תורמת לסביבה, אלא גם משפרת את ניהול הניקוז (אקו-הידרולוגיה הוא המונח המקצועי שניתן לגישה זו). שכן, הניסיון מלמד שניסיונות "לרסן" את הנחלים ולנהלם בניגוד למסלולם ולאופיים הטבעי עולים בתוהו, כרוכים בבזבז כספי ניכר, וחשוב מכול – בסופו של דבר הם גם אינם פותרים את סכנת ההצפות ונזקיהן, ואף עלולים להחמירה. השינוי התחולל בזכות רבים ובהם: אנשי המשרד להגנת הסביבה, רשות הטבע והגנים, החברה להגנת הטבע, הקרן הקיימת ומשרד החקלאות. תרם לשינוי גם איש הסביבה עו"ד ראובן לסטר שבמשך שנים פעל עם המשרד להגנת הסביבה ואנשי רשויות הניקוז במגמה להרחיב את פעילותם גם לתחומי שמירת הטבע והסביבה ולגבש דרכים לעשות זאת. ואולם, את השינוי בפועל יש לזקוף לזכות ראשי רשויות הניקוז. אין זה מובן מאליו שבתקופה כה קצרה יתרחש שינוי כה משמעותי בקרב אנשי הביצוע. יש עדיין מקום לשיפורים נוספים ולהרחבה ניכרת של המהלך ולהתגייסות המדינה להשלמתו בכל מהלכם של נחלים אלה ונחלים אחרים, אך השינוי המבורך עלה על דרך המלך.

זאת ועוד, השינוי בהתייחסות אל השטחים הפתוחים, משטחים שעד לא מזמן נחשבו שטחי הפקר חסרי ערך לכאלה שיש לשמרם ולטפחם, חודר ומחלחל אל הקהילות המתגוררות בהם ואל כלל הציבור. הגישה שהציגו לנו אנשי רשויות הניקוז, שלפיה פעולות השיקום נעשות למען רווחת הקהילות המקומיות, ובהן הקהילות המקומיות הערביות באזור נחל ציפורי, ובשיתוף הדוק איתן, מחזקת מגמה זו. הציבור המקומי והכללי, שלמענו פועלות הרשויות הללו, אכן מוכיח את צימאנו לשטחים טבעיים ומגיע בהמוניו לכל אתר מיד לאחר שיקומו וטיפוחו, ואף במהלך השיקום.